

STURNUS, BRUSCHIUS,  
RUBIGALLUS, CAPELLA, LIPPACH:  
LATINSKÉ HUMANISTICKÉ BÁSNĚ  
V RUKOPISECH BADATELSKÉ KNIHOVNY  
V GOTĚ\*

MARTA VACULÍNOVÁ

V rukopisném fondu Badatelské knihovny v Gotě (Forschungsbibliothek Gotha) byly v rámci rozsáhlejšího průzkumu<sup>1</sup> nalezeny některé dosud neznámé latinské básně autorů spojených s českými zeměmi a jejich okolím. Tato krátká zpráva, obsahující texty básní a informaci o způsobu jejich dochování, je doplňkem k bibliografiím latinských autorů publikovaným v *Rukověti humanistického básnictví* a v *Companion for Central and East European Humanism*.<sup>2</sup> Komentované texty podávám v chronologickém pořadí.

Velmi zajímavý rukopis knihovny v Gotě, který donedávna neměl moderní katalogové zpracování, je Chart. B 212.<sup>3</sup> V lístkovém katalogu

\* Tento článek je volně přístupný na základě licence CC BY-NC-ND 4.0 Mezinárodní. Licenční podmínky jsou dostupné zde: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode.cs>.

<sup>1</sup> Průzkum rukopisných a tištěných raně novověkých bohemik realizovala autorka v Gotě v rámci stipendia Hiob Ludolf Fellowship v červenci 2023. Přehled výsledků výzkumu je podán v samostatném pojednání (VACULÍNOVÁ 2025).

<sup>2</sup> *RHB*; *CCEEH* I a II/1.

<sup>3</sup> V únoru 2025 byl dílčí katalogizační záznam zveřejněn na portálu *Kalliope* (<http://kalliope-verbund.info/DE-611-BF-128935>).

je označen jako „Carmina latina 16. Jhdt.“. Jedná se o konvolut básní, listů a excerpt spojených s osobou Georga Fabricia, rektora gymnázia v Míšni, a s gymnáziem samotným. Některé Fabriciovy listy a básně z tohoto rukopisu vydal v 19. století Detlev Carl Wilhelm Baumgarten-Crusius.<sup>4</sup> V úvodní části rukopisu jsou zařazeny Fabriciovy doporučující listy pro studenty jeho gymnázia, z bohemikálních jsou to Venceslaus Marcolinus Gurimenus a Venceslaus Ratomicius.<sup>5</sup> V oddílu s opisy různých nápisů najdeme také na fol. 200r epitaf Johanna Sturna, bývalého učitele humanistické školy na Hasištejně, jenž byl podle nadpisu pohřben v Lipsku v kostele sv. Jana roku 1535. Dozvídáme se tak novou informací o místě Sturnova posledního odpočinku, rok úmrtí je však třeba emendovat, protože podle pramenů byl prokazatelně naživu ještě v roce 1536.<sup>6</sup> Autorem epitafu je Bertram Dam z Braunschweigu, někdejší student vitenberské univerzity,<sup>7</sup> o jeho kontaktech se Sturnem není nic známo.

# 1. Forschungsbibliothek Gotha, Chart. B 212, fol. 200r:

Io. Sturni poetae eximii Lipsiae ad S. Ioannem sepulti 1535

Garrula Sturnus avis concentus fundit inanes,

qui simul intereunt protinus aqtue sonant.

Non sic, non noster sic tornat carmina Sturnus,

cui merito Caesar laurea sarta dedit.

Ille canit longo victura poemata seclo,

Bellerophonteis exaraturus aquis.

Et quamvis cineres condit feralis sepulchrum,

parte sua vivit nobiliore tamen.

Bertramus Dramus Brunopolitanus faciebat.

<sup>4</sup> BAUMGARTEN-CRUSIUS 1845, Fabriciovy básně jsou na s. 170–174.

<sup>5</sup> Jméno Václava Ratomicia známe z korespondence Filipa Melanchtona, jenž mu pomáhal hledat uplatnění (*MBW* 2205).

<sup>6</sup> Tehdy už byl pokročilého věku a musel svou soukromou školu v Lipsku rozpustit (*CR* III [1836], 221).

<sup>7</sup> Do univerzitní matriky se zapsal 9. 1. 1521, jeho básnické příspěvky eviduje *VD* 16 (Bertram Dam).

Dosud neznámé básně chebského rodáka Caspara Bruschia<sup>8</sup> a slovenského humanisty Pavla Rubigalla<sup>9</sup> jsou zapsány v rukopisném sborníku naumburského radního Valentina Beyera († po 1549).<sup>10</sup> Jedná se o epitafy Kathariny Krotenschmidt (Krotschmit), manželky naumburského městského písaře,<sup>11</sup> která zemřela 9. srpna 1547. Jednotlivé epitafy jsou nadepsány jmény autorů, což je zřejmě dílem pisatele sborníku. Oba mají velmi podobný obsah, posmrtnou chválu zemřelé, která porodila tři dcery a zemřela při porodu čtvrté.

## 2. Forschungsbibliothek Gotha, Chart. B 16, s. 1039:

Rubigallus

Quae Christum, puro fido quae corde maritum  
ad summam coluit viva valensque diem,  
Krotstchmidi coniunx tumulo hoc Catarina quiescit  
judicium expectans, Christe benigne, tuum.  
Nemine ne tamen hinc propria in statione relicto  
excedens fatis cederet ipsa suis.  
Quatuor enixa est praestanti corpore natas,  
ultima de quibus hic cum genitrice jacet.  
At tu, qui legis haec, vitae memor ipse caducae,  
ut possis post hanc vivere, vive Deo.

<sup>8</sup> *RHB* I (1966), 233–234; *RHB* VI (2011), 65–68; *CCEEH* II/1 (2020), 202–207.

<sup>9</sup> O Rubigallovi nejnověji GÁBOR FÖRKÖLI, *Rubigallus, Paulus*, in: *CCEEH* I (v přípravě). Souborné vydání Rubigallový poezie (OKÁL 1980) tuto báseň neobsahuje a chybí tam také některé tištěné básně, evidované dnes ve *VD* 16 (viz *VD16M* 5832, *VD16ZV* 10039).

<sup>10</sup> Chart. B 16, s. 1039–1040; GEHRT 2015, 815–816, 866.

<sup>11</sup> Nikolaus Krotschmit, právník a analista z Naumburgu an der Saale († 1561), více o něm PAUL MITZSCHKE, *Krotschmit, Nikolaus*, in: *ADB* LI (1906), 400.

## 3. Forschungsbibliothek Gotha, Chart. B 16, s. 1040:

Caspar Bruschius

Nicleos Krotschmid legumque aequique sacerdos  
coniugis huc posui corpus et ossa meae.  
Nomen erat Catarinae ipsi, quia pura pudoris  
illa observatrix atque magistra fuit,  
unius studiosa rei: placuisse marito,  
et Christo nusquam displicuisse suo.  
Aedit illa suique mihi monumenta reliquit,  
tres vivas et validas; iam moritura mihi  
rediderat quartam, dum Mars furit undique oris  
Saxonicis, verum hanc abstulit hora brevis.  
Ante oculos certe aegra meas cecidit periitque,  
quae sese Christo tradidit atque Deo.  
Istius in gremio cubat aeternumque cubabit,  
prospera ad extremum scilicet usque diem,  
quo veniente, iterum felices conveniemus  
In Christi regnis, o Catarina, tui.

Báseň Petra Capelly z Elbinku<sup>12</sup> pochází z dob jeho pobytu ve Vitenberku, kde roku 1575 vydal latinský epos o Kristově zmrtvýchvstání.<sup>13</sup> Je zapsána v rukopisném sborníku Stephana Reicha, datovaném stejným rokem.<sup>14</sup> Jedná se o posměšný epitaf kontroverzního humanisty Matthiase Flacia Illyrika († 11. 3. 1575). Capellův epitaf je v úvodu formulován jako parafráze podobného epitafu pro papeže Alexandra VI. od Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic, jehož byl Capella znalcem.<sup>15</sup> Podobně jako Hasištejnský varoval ve svém epitafu obyvatele pekla i nebe před možným

<sup>12</sup> *RHB* I (1966), 201–304; *RHB* VI (2011), 74.

<sup>13</sup> *De resurrectione Domini*, Wittebergae: Laurentius Schön, 1575 (VD16 ZV 2923).

<sup>14</sup> Chart. A 240, fol. 130v; GEHRT 2015, 576.

<sup>15</sup> *RHB* I (1966), 301. Incipit obou básní: *Cui tranquilla quies odio* (Hasištejnského předlohu vydala VACULÍNOVÁ 2006, č. 158).

příchodem duše nezdárného papeže, varuje před tímtež své čtenáře i Capella, jenž Flacia označuje za horší neštěstí než mor, na který zemřel. Tento epitaf v rukopise následuje za dvěma epitafy Flacia od jáchymovského rodáka a významného básníka Johanna Maiora, které jsou psány v podobném duchu a byly nedlouho po svém vzniku vydány tiskem.<sup>16</sup>

#### 4. Forschungsbibliothek Gotha, Chart. A 240, fol. 130v:

In obitum Flacii Illyrici

Cui tranquilla quies odio, distractio cordi

et rixae et fraudes seditioque fuit,

extinctus iam peste piis gaudentibus urna

hac recubat, pestis Flacius ipse peius.

Vos coeli proceres, vos Orci claudite valvas

atque animam vestris hanc prohibete locis.

In Styga nam veniens omnem committet Avernum,

turbabit superos, si supera alta petat.

Petrus Capella Bohemus

Witebergae 1575

Poněkud pozdějšího data je báseň, která vybočuje z chronologického rámce *Rukověti* a *Companion*, ale pro její bohemikální přesah ji alespoň stručně zmíním. V době Třicetileté války navštívil Gothu luteránský kněz a exulant, v té době superintendent v Neustadtu nad Orlou, David Lippach. Jedná se o osobnost dobře známou z českých dějin. Lippach působil totiž od roku 1610 jako luteránský kazatel v Praze, od roku 1619 byl arciděkanem v nově postaveném kostele sv. Salvátora. Spolu s dalším luteránským knězem Sigmundem Scherertzem byl jedním z duchovních, kteří 21. června 1621 provázeli odsouzené protagonisty stavovského povstání na popraviště. O rok později musel odejít z Čech a působil dále jako kazatel. 17. září 1646 se v Gotě zúčastnil slavnostního zasvěcení

<sup>16</sup> *Liber poematum, iam primum aeditus*, Witebergae: Schwertel, 1576 (VD 16 M 321), M6ab.

kaple na zámku Friedenstein a věnoval knížeti Ernestovi I. Pobožnému oslavnou latinskou básně pro tuto příležitost v rozsahu patnácti elegických distich.<sup>17</sup> Jak je pro toto pozdní období latinského humanismu příznačné, je obsah básně spíše panegyrikem na knížete a nepřináší bližší informace o zasvěcené kapli či slavnosti samotné.

### Ediční poznámka

Při reprodukci rukopisných textů jsem zachovala z větší části původní podobu, která se příliš neodlišuje od klasické latiny. Změny se týkají zejména psaní velkých písmen, které bylo přizpůsobeno modernímu úzu, a interpunkce, jež byla změněna z rétorické na logickou. Polosamohlásku *u/v* přepisují jako *u* v pozici samohlásky a jako *v* v pozici souhlásky; *ę* (*e* caudata) je rozepisováno jako *oe* nebo *ae*. Písařské zkratky (např. *-que*, *phia*, *-us*, *-m-*) jsou rozepisovány *tacite*.

### Literatura

*ADB* = *Allgemeine Deutsche Biographie*, I-LVI, Leipzig 1875–1912.

BAUMGARTEN-CRUSIUS, DETLEV KARL WILHELM (ed.) 1845: *Georgii Fabricii Chemnicensis Epistolae ad Wolfg. Meurerum et alios aequales*, Lipsiae.

CCEEH I = FARKAS GÁBOR KISS (ed.), *Companion to Central and Eastern European Humanism*, I: *Hungary*, Berlin – Boston (v přípravě).

CCEEH II/1 = LUCIE STORCHOVÁ (ed.), *Companion to Central and Eastern European Humanism*, II: *The Czech Lands*, 1: *A-L*, Berlin – Boston 2020.

CR III = *Corpus reformatorum*, III, ed. Carolus Gottlieb Bretschneider, Halis Saxonum 1836.

<sup>17</sup> Chart. A 1171, fol. 16rv; GERLACH – HOPF – WERNER 1992, 38. Básně nezmiňuje EHWALD 1905. O Lippachovi jsou zmínky v některých rukopisech z pozůstalosti Johanna Ernsta Gerharda (Chart. A 600 a Chart. A 639, Chart. B 44), ve fondu Badatelské knihovny jsou také knihy s jeho exlibris.

- EHWALD, RUDOLF 1905: *Gotha in der Dichtung des 16. bis 18. Jahrhunderts*, in: *Mitteilungen der Vereinigung für Gothaische Geschichte und Altertumsforschung* 1905, s. 58–84.
- GEHRT, DANIEL 2015: *Katalog der Reformationshandschriften aus den Sammlungen der Herzog von Sachsen-Coburg und Gotha'schen Stiftung für Kunst und Wissenschaft*, Wiesbaden.
- GERLACH, ANNETTE – HOPF, CORNELIA – WERNER, SUSANNE 1992: *Magister Andreas Reyher (1601–1673). Handschriften und Drucke. Bestandsverzeichnis*, Gotha.
- MBW = HEINZ SCHEIBLE et al., *Melanchthons Briefwechsel: kritische und kommentierte Gesamtausgabe*, Stuttgart – Bad Camstatt 1977–.
- OKÁL, MILOSLAV (ed.) 1980: *Pauli Rubigalli Pannonii carmina*, Lipsiae 1980.
- RHB = JOSEF TRUHLÁŘ – KAREL HRDINA – JOSEF HEJNIC – JAN MARTÍNEK, *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě – Enchiridion renatae poesis in Bohemia et Moravia cultae*, I–VI, Praha 1966–1982, 2011.
- VACULÍNOVÁ, MARTA (ed.) 2006: *Bohuslaus Hassensteinius a Lobkowicz, Opera poetica*, Lipsiae.
- VACULÍNOVÁ, MARTA 2025: *Raně novověká bobemika v Badatelské knihovně v Gotě a v Univerzitní knihovně v Erfurtu*, in: *Bibliotheca antiqua 2025. Sborník z 33. konference Vědecké knihovny v Olomouci*, Olomouc, s. 7–16.

## Databáze

*Kalliope Verbundkatalog* (<https://kalliope-verbund.info>).

VD16 = *Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des 16. Jahrhunderts* ([www.vd16.de](http://www.vd16.de)).

## Summary

### STURNUS, BRUSCHIUS, RUBIGALLUS, CAPELLA, LIPPACH: LATIN HUMANIST POEMS IN THE MANUSCRIPTS OF THE RESEARCH LIBRARY GOTHA

This article is a partial result of research on humanist *Bohemica* in Gotha, carried out within the framework of the Hiob Ludolf Fellowship. It presents a minor addition to the extant bibliographies of Latin humanist poetry in Bohemia. Four poems, found in the manuscripts of the Research Library Gotha, are made available in the form of an edition. These include the epitaph of Johannes Sturnus, former teacher at the Humanist school in Hasištejn, by Bertram Dam of Braunschweig, epitaphs of Katharina Krotenschmid by Caspar Bruschius and Paulus Rubigallus, and the satirical epitaph of Matthias Flacius Illyricus by Petrus Capella of Elbing. Mention is also made of a later poem by David Lippach, a Lutheran priest at St Salvator's in Prague and an exile figure after 1620, composed to celebrate the dedication of the new chapel at Friedenstein Castle in Gotha in 1646, and dedicated to Ernest I, Duke of Saxe-Gotha.

**Keywords:** Research Library Gotha; Neo-Latin Poetry; Petrus Capella of Elbing; Caspar Bruschius; Johannes Sturnus; Matthias Flacius Illyricus; Paullus Rubigallus; David Lippach

MARTA VACULÍNOVÁ

Filosofický ústav AV ČR, v. v. i.

Kabinet pro klasická studia

Na Florenci 3, 110 00 Praha 1, Česká republika

vaculinova@ics.cas.cz